

Del gòtic a un cert classicisme: de les obres de la Catedral a la construcció de l'Hospital de Pere Màrtir Colomés

MARIA GARGANTÉ LLANES

Nou bisbat, noves obres

La creació del nou bisbat l'any 1593 i la ratificació del títol de ciutat per part de Felip II, va suposar un impuls vital per Solsona, que s'havia fet mereixedora de ser la seu de la nova diòcesi enfront de competidores com Balaguer o Manresa. L'activitat constructiva a la ciutat no devia ser aliena a aquest fet i, sobretot l'antiga canònica de Santa Maria, que havia esdevingut catedral, seria el principal focus d'aquesta activitat, que feia anys que havia quedat aturada. Entre les rendes que va rebre el nou bisbat per mantenir-se hi havia les del priorat de Serrabona i Castellnou del Rosselló, que suposaven unes 283 lliures anuals que es van dedicar a la fàbrica de la catedral, la qual cosa va permetre reprendre moltes obres.

Durant el segle XVII, però, s'ha pogut constatar que la presència de mestres locals dirigint obres d'envergadura és molt escassa i que són constructors foranis els qui acaparen les obres importants, com és el cas dels barcelonins Jaume Miquel Dansa o Claudi Casals. Al segle XVIII, en canvi, aquesta tendència s'invertirà radicalment i seran mestres d'obres de Solsona -alguns pertanyents a dinasties consolidades de constructors, com els Però, els Sagerí o els Pons-, els encarregats de bastir les obres més notables. És el cas de Francesc Pons i Ferrer, constructor del palau episcopal (1776-1792), o bé Ramon Sagerí, constructor de la capella de la Mare de Déu de la Mercè de la catedral (1753-54)¹.

¹ PLANES I ALBETS, R. *Contractes d'obres al bisbat de Solsona*, Solsona, 1985.

Jaume Miquel Dansa i la segona capella de la Mare de Déu del Claustre.

La nova capella dedicada a la Mare de Déu del Claustre fou la primera obra inaugurada pel bisbe Lluís de Sans, primer prelat de Solsona, de manera que podem considerar-la com la primera gran obra després de la creació del bisbat².

L'any 1600 es contracta la construcció entre els delegats per la confraria del Claustre, com a obrers i administradors, i el mestre de cases barceloní Jaume Miquel Dansa, resident a Sanaüja³. La capella, que naturalment seria més espaiosa i més apta per al culte que la primera del segle XV, s'havia de construir vora l'antiga portalada romànica que donava al claustre⁴, prop de la capella primitiva –ubicada en un angle del claustre–, al costat del pou on, segons la tradició, s'hauria trobat la imatge de la Mare de Déu.

En el contracte s'especifica que l'obra s'ha de fer “nova conforme la trasa per dit mestre Dansa trasada y feta en un paper”, fet que ens demostra que la condició de Jaume Miquel Dansa anava més enllà de la de mestre d'obres, ja que també era l'autor del disseny de la capella. Així doncs, més enllà de la separació entre l'ofici de mestre de cases (qui controla el procés constructiu) i el tracista com a autor del disseny o del projecte, equivalent a l'arquitecte actual, podem afirmar que hi havia constructors que també eren tracistes o dit a l'inrevés, dissenyadors o “arquitectes” que es mantenien al capdavant de la direcció material de les obres. Aquest sembla que fou el cas dels tres mestres que tractarem. D'altra banda, també cal tenir en compte que el prestigi de Joan Miquel Dansa devia venir avalat per ser el constructor d'una de les obres més notables de l'últim gòtic al nostre país, com és la parroquial de Santa Eulàlia d'Esparreguera (1587-1612), edifici paradigmàtic que, com veurem, relaciona la tradició gòtica amb la introducció d'un cert classicisme⁵.

Tot i que no podem confirmar-ho mitjançant proves documentals, la presència en aquell temps del mestre Dansa a Sanaüja –el seu lloc de residència segons el

contracte–, podia obeir al fet d'estar realitzant alguna obra en aquella població, bé a l'església parroquial de Santa Maria –que malgrat els seus orígens romànics s'havia reconstruït gairebé en la seva totalitat durant el segle XVI– o bé al castell, reconvertit en palau episcopal⁶. Marià Carbonell relaciona aquest constructor –que també fou l'artífex de la sagristia del convent dels Trinitaris de Barcelona– amb la nissaga dels Brufal, mestres d'obres barcelonins que treballen, sobretot, en obres municipals com la Porxada de Granollers⁷.

La situació de la capella construïda pel mestre Dansa a Solsona és perpendicular a la nau de la catedral i s'hi accedeix per la porta que hi ha sota l'orgue⁸. És un espai rectangular, cobert amb quatre trams de volta de canó resseguida per nervadures gòtiques. El presbiteri forma un absis més o menys poligonal, amb la volta dividida en sis trams per nervadures que conflueixen en una sola clau. La combinació de volta de canó amb nervadures gòtiques que presenta aquest espai demostra, d'una banda, els intents d'experimentar amb noves solucions i d'una altra, la pervivència del gòtic –hem de tenir en compte que el contracte insisteix en la semblança que hi ha d'haver amb la capella vella, en detalls com les claus de volta–, si bé la seva presència, sobretot en espais més aviat reduïts com aquest, ja es comença a dissoldre. Serà, doncs, en petites capelles que els mestres s'obriran a les noves tendències, tal i com succeeix a la capella del Sant Crist de Torà, bastida també l'any 1600⁹. D'altra banda, malgrat l'aparença extremadament austera que conserva avui la capella que tractem, el contracte especifica que s'havia de “blanquejar tota la pedra que necessitat ne tinga y lo portal ab los carxofats y floratjes tot lo que se puga blanquejar y netejar”, de manera que podem imaginar alguna motllura u ornament de guix que hagués donat un toc “a la romana” de caràcter merament decoratiu.

Aquesta segona capella del Claustre constitueix, encara que molt tímidament, un model per a la capella del Santíssim Misteri que es construirà a la parroquial de Santa Maria de Cervera vint anys després, segons la traça de

² Per la història de la devoció a la Mare de Déu del Claustre vegeu LLORENS, A. *La Mare de Déu del Claustre de Solsona*, Solsona, 1966.

³ AHCS: Not. Pere Màrtir Andreu (1600). Aquest contracte és analitzat per R. Planes i Albets a “Obres i Reformes a la Catedral de Solsona (segles XV-XVIII)”, *Ilerda* (1a. època), núm. XLVII, 1986, pàg. 409-441, i a A. Llorens a *La Mare de Déu...*, 1966.

⁴ Aquesta porta fou tapiada i restà amagada fins la segona meitat del segle XX, segons la informació facilitada per Mn. Bartrina.

⁵ CARBONELL, M. *L'arquitectura classicista a Catalunya. 1545-1650*, Barcelona, 1991 (tesi doctoral microfitxada).

⁶ En ambdós edificis s'hi efectuen reformes entre finals del segle XVI i començaments del XVII, promogudes pel bisbe d'Urgell Andreu Capella, per la qual cosa no és descabellat pensar que Jaume Miquel Dansa hi intervingués.

⁷ CARBONELL, 1991.

⁸ Agraïm a mossèn Bartrina el fet d'haver-nos facilitat la visita a la capella i al claustre, així com les seves acurades explicacions.

⁹ COBERÓ, J. *Història civil i religiosa de la vila de Torà*, Torà, 1982.

Capçalera de la catedral, amb l'absis gòtic construït per Claudi Casals.

Josep Ferrer, un altre afamat mestre d'obres barceloní. Finalment i segons el contracte, la sagristia de la capella, que avui no es conserva, s'hauria d'haver bastit de manera semblant a la primitiva capella situada al claustre, amb volta centralitzada per nervadures gòtiques confluint en una sola clau.

Les obres es perllongaren fins l'any 1606, quan fou inaugurada pel bisbe Lluís de Sans. El dia 24 de desembre d'aquest any la imatge de la Verge del Claustre fou portada a la nova capella en una solemne processó¹⁰. Tot i que en un primer moment es traslladà a la capella nova el retaule que hi havia a la vella, l'any 1621 la confraria del Claustre formalitzarà un contracte per a la realització d'un retaule amb els escultors manresans d'origen mallorquí Antoni i Miquel Vidal. Finalment, l'any 1701 es signarà el contracte per a la construcció d'una nova capella per a

la Mare de Déu del Claustre, la tercera i definitiva pel que fa al seu emplaçament, que es situarà perpendicular a la nau, vora la zona del presbiteri, com si es tractés d'un braç del creuer. L'autor de la traça serà el dominic Fra Mateu i els constructors els Garriga, mestres de cases d'Ivorra¹¹. D'aquesta manera, la capella construïda pel mestre Dansa a la catedral de Solsona es transformà en atri d'accés a la capella dels Sants Màrtirs, funció que encara té actualment.

Claudi Casals I: la pervivència del gòtic.

L'empenta constructiva pròpia d'un bisbat nou va culminar, en aquesta primera etapa, amb l'acabament de la nau gòtica de la catedral, desfent les voltes del temple romànic i tancant la façana de ponent amb una nova porta. Per aquestes i demés obres es va signar un contracte el

¹⁰ La Mare de Déu del Claustre serà proclamada patrona de Solsona l'any 1653. (LLORENS, 1966, pàg. 133-140).

¹¹ PLANES I ALBETS, R., 1985, pàg. 32.

Hospital de Pere Màrtir Colomés. Porta d'accés a l'antic hospital i façana de l'església.

Portada de l'església de l'hospital vista des de l'interior del portal de Llobera, amb la capella de Santa Anna a la part superior.

dia 29 de desembre de 1623 amb el mestre d'obres de Barcelona Claudi Casals. Mitjançant aquest contracte, Antoni Llorens va analitzar força exhaustivament aquestes obres, per la qual cosa no ens hi detindrem massa¹².

El contracte de l'obra especifica que el preu convingut fou de quatre mil lliures barceloneses i les obres a realitzar consistien, resumint-les, a enderrocar les voltes de l'antic temple romànic amb les columnes que les sostenien, bastir noves columnes i contraforts per tal de cobrir la nau amb volta de creueria, fer el nou absis que sobressurt per damunt dels absis romànics primitius, amb set panys de volta separats per nervadures i, finalment, obrir un nou portal a la façana occidental, sota la rosassa.

Aquestes obres a la catedral s'adscriuen dins la continuïtat de la tradició gòtica, propiciada en part pel fet que encara s'estiguessin acabant obres importants com les catedrals de Girona o Tortosa. D'altra banda, si exceptuem el classicisme introduït a finals del segle XVI pels arquitectes de l'anomenada "Escola del Camp"¹³, que aniran imposant el nou estil a les comarques tarragonines, podem dir que a la resta de Catalunya la pervivència del gòtic era un fet consolidat, tan sols interromput per tímides incursions renaixentistes, concretades sobretot en aspectes decoratius¹⁴. Així doncs, tenim esglésies com les parroquials de Bellpuig o de Torà, que presenten portades renaixentistes mentre els seus interiors encara són plenament gòtics. L'obra que millor relaciona la tradició

¹² LLORENS, A. *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*. Vol. II, Lleida, 1986. Pàg. 68-72. La transcripció del contracte apareix al volum I de la mateixa obra.

¹³ Els representants més destacats d'aquest reduït grup d'arquitectes i constructors, estudiats per Carbonell (*L'arquitectura classicista ...*) són Mn. Jaume Amigó i Pere Blai (església de Sant Andreu de la Selva del Camp 1582-1640, capella del Santíssim de la seu de Tarragona 1580-92, entre d'altres).

¹⁴ L'any 1598 s'havia fet una porta "a la romana" al refectori de l'antiga canònica de Solsona.

gòtica amb aquest classicisme incipient, però, és l'església de Santa Eulàlia d'Esparreguera (1587-1612) -construïda, com hem vist anteriorment, per l'artífex de la segona capella del Claustre Jaume Miquel Dansa- que presenta un llenguatge gòtic l'articulació del qual serà el mateix de les obres renaixentistes: planta de nau única amb capelles entre els contraforts intercomunicades i capçaleres poligonals¹⁵.

Mentre estava treballant a la catedral de Solsona, Claudi Casals fou cridat a Calaf per dirigir les obres de la nova parroquial de Sant Jaume. No es coneix la contracta ni la cronologia exacta de les obres; sí en canvi sabem que l'església ja s'estava construint l'any 1626 i que en ella hi intervingué el mestre Claudi Casals, des del 3 d'agost d'aquest any fins al 1631, any de la seva mort, segons consta en el document que reproduïx Marià Carbonell (del 8 de juny de 1631): "Item an votat hi determinat los sobredits que quan mestre Casals es mort an votat que vinga lo mestre que te consultat lo Sr. Rector de Sant Jaume hi dit mestre ve ab los pactos següents, que per cada vegada vindrà se li aurà de donar sis lliuras, dic 6 ll, que en tots los dihas feines ques detindrà per lo que convindrà a la hobra, se li ha de donar per cada diha catorse sous, dic 14s..."¹⁶. No es coneix qui va substituir Claudi Casals en la direcció de les obres, que es perllongaran fins ben entrat el segle XVIII –el campanar no s'acabarà fins al 1800.

L'església parroquial de Sant Jaume de Calaf, de notables dimensions, utilitza un llenguatge classicista en l'alçat interior, malgrat que la coberta de la nau encara és gòtica. La planta i l'interior són molt semblants a l'església de Santa Eulàlia d'Esparreguera, que s'ha volgut veure com a model del temple calafí. L'articulació de l'alçat interior de Sant Jaume es compon d'un ordre gegant de pilastres dòriques i, com a Santa Eulàlia, els arcs que s'obren a les capelles laterals són de mig punt, amb impostes igualment dòriques. L'ordre que s'aplica a la nau continua marcant els panys del presbiteri, tal i com succeeix a Esparreguera. En tots dos casos la coberta de les capelles laterals es resol amb volta de canó.

Cal assenyalar que aquesta innovació de caràcter classicista en l'alçat interior del temple, que no es dona a

la catedral de Solsona, ve afavorida a Calaf pel fet que es tracta d'una església de nova planta, mentre a Solsona es tractava de continuar de forma coherent una obra ja començada, més en la línia de les catedrals que encara s'estaven construint en aquells moments.

Claudi Casals II i l'hospital Pere Màrtir Colomés: una nova sensibilitat.

Pere Màrtir Colomés era un mercader solsoní que havia mort l'any 1588, deixant establerta en el seu testament la voluntat de fundar un hospital que portés el seu nom. Però nombroses desavinences entre els administradors i Cristòfor Puigredon -sense el consentiment del qual, com a àrbitre designat per Colomés, no es podia construir l'edifici-, juntament amb el neguit del capítol catedralici davant l'establiment de la Pia Unió a l'església de l'hospital –el que suposava una dura competència en la fundació de misses i aniversaris- posposaren cinquanta anys el compliment de la voluntat del fundador¹⁷.

Finalment, el dia onze de març de 1638 era signat el contracte per a la construcció de l'hospital entre els administradors, cònsols i protectors de l'hospital i Claudi Casals, mestre de cases i ciutadà de Barcelona. L'obra, que estaria situada davant del portal de Santa Anna o de Llobera, havia de fer-se en un termini de sis anys¹⁸, segons la traça que el mateix Claudi Casals havia presentat. El preu estipulat fou de quatre-mil cent vuitanta lliures barceloneses.

Fins ara sempre s'havia suposat que aquest Claudi Casals era el mateix mestre que havia contractat, quinze anys abans, les obres a la catedral. El cas és, però, que tal i com hem vist anteriorment en el document descobert per Marià Carbonell respecte a la construcció de l'església parroquial de Calaf, el mestre responsable de les obres de la catedral de Solsona i de la parroquial calafina havia mort l'any 1631. Aquesta dada tanca la possibilitat, doncs, que es tracti del mateix Claudi Casals que construeix l'hospital de Pere Màrtir Colomés a partir de l'any 1638. Sabem, d'altra banda, que hi ha un Claudi Casals que contracta la construcció de la parroquial de Tremp aquest mateix any 1638, i que aquest probablement era fill del mestre mort l'any 1631. I encara existeix un tercer Claudi

¹⁵ L'exemple més paradigmàtic a les nostres comarques d'aquest últim gòtic que preludia el tipus de planta post-tridentí és l'església de Santa Maria de Balaguer, de nau única amb capelles entre els contraforts, exemple que seguirà l'església parroquial de Sanaüja.

¹⁶ ACA: Not. Districte d'Igualada. Calaf, Llibre d'actes del Consell 1623-44. Segons CARBONELL, 1991.

¹⁷ Per la història de la institució veure LLORENS, 1986, vol. II, pàg. 295-303.

¹⁸ Segons LLORENS, 1986, vol. II, pàg. 112, el 5 de juliol de 1639 s'acorda una pròrroga de tres anys més sobre els sis estipulats i el compromís del mestre de reduir el preu en el cas que es reduís l'obra.

Casals, pertanyent a la mateixa nissaga, que reconstrueix la casa dels Infants Orfes de Barcelona ja cap a finals del segle XVII. Proposem doncs, que el mestre Claudi Casals que construeix l'hospital de Pere Màrtir Colomés a partir de l'any 1638 és qui contracta, el mateix any, la construcció de la nova parroquial de Santa Maria de Tremp per 4500 lliures. Suposem, en tot cas, que aquest seria fill del Claudi Casals que fa les obres a la catedral de Solsona i a la parroquial de Calaf, per la qual cosa l'hem anomenat Claudi Casals II en aquest text, per distingir-lo del seu pare i primer personatge conegut d'aquesta nissaga.

Si un cop plantejat el problema de l'autoria ens centrem en l'edifici, veurem que el contracte ens dona informació força detallada i precisa sobre nombrosos aspectes, com les dimensions que ha de tenir l'edifici "a tot cayre de set canes y dos palms en quadro comprés lo gruix de les parets foranes, y de alsada seixanta palms de terra en amunt". D'altra banda, l'església havia de tenir dotze canes de llarg i quatre d'ample, tot i que s'especifica que en el projecte hi figuren unes altres mides que no s'han de seguir. És interessant destacar el fet que queda molt clar que la volta de l'església s'ha de construir "de rejola dobla ab llunetas, conforme estan trassades en la trassa". Aquest fet representa l'abandonament, en aquest projecte, de l'arquitectura gòtica –que d'altra banda el mateix Casals II mantindrà encara a la parroquial de Tremp, coetània de l'hospital i coberta amb volta de creueria-. Així doncs, el fet que un temple més important com el de Tremp es construeixi segons la tradició gòtica, posa de manifest que la introducció a gran escala del classicisme arquitectònic no fou fàcil i que l'abandonament de l'arquitectura gòtica en temples de grans dimensions no es produirà ben bé fins la segona meitat del segle XVII¹⁹. Les més aviat reduïdes dimensions de l'església de l'hospital, d'altra banda, afavoriran un major "atreuiment" a l'hora d'introduir la clàssica volta de canó –aquí feta de rajola- amb llunetes, que havien popularitzat els mestres de l'Escola del Camp de Tarragona a finals del segle XVI. El contracte també especifica que s'ha de fer un cor i que s'ha d'emblanquinar l'església, fins i tot els arcs, amb guix de paleta.

La façana de l'església s'articula verticalment mitjançant la portada, un òcul que dona llum a l'interior (la "O" del cor) i un petit "campanaret ab son frontispici", com resa el contracte, que es concreta en una espadanya de dos ulls coronada per un frontó triangular i que culmina l'austeritat del conjunt. L'element més destacable de la façana, però, és la portada de línies renaixentistes, amb un frontó triangular entretallat per una fornícula buida, aquesta emmarcada per petites pilastres amb escates i coronada per un altre frontó que culmina, d'aquesta manera, l'estructura triangular de l'entaulament. Segons diu el contracte, aquesta porta havia de ser igual que la porta de la catedral, bastida per Claudi Casals pare uns anys abans i que fou substituïda per la portada actual l'any 1768. En el mateix document, però, s'especificava que s'hi havia de gravar les armes del fundador i la llegenda identificativa de l'hospital, cosa que no s'arribà a fer.

Finalment, l'església no fou beneïda fins l'any 1690, per la qual cosa no sabem fins a quin punt l'aspecte que avui en coneixem s'adapta al projecte primitiu, tot i que sí podem constatar que hi coincideix en els aspectes bàsics –estructura a l'interior, disposició de la façana-. Antoni Llorens assenyala que el 10 de febrer de 1686, la Pia Unió havia decidit contribuir amb 150 lliures a l'acabament de l'església, a petició dels "cònsols de la ciutat de Solsona que, en vistes als gastos tan grans havia de costar la fàbrica de fer l'església nova del hospital extra muros, havia demanat els ajudés la Unió (...) per a poder-se transferir a ella, per ser més capàs y decenta que la iglésia vella"²⁰. Un cop edificada l'església el noble Pere de Amigano hi fundà la Congregació dels Dolors, i un any després s'hi fundava la de la Mare de Déu del Carme. A partir d'aquestes dates es realitzaren diversos retaules per a l'església²¹, avui desapareguts.

En el contracte també s'assenyalen diverses modificacions que s'han de fer respecte al projecte que s'havia presentat. Per exemple, s'estipula que el portal de l'hospital –que ha de ser d'arc de mig punt i adovellat, com correspon als edificis civils més notables²²- s'obri vora el de l'església, en lloc d'obrir-se al camí i també es modifica la primitiva ubicació de l'escala principal.

Dins l'edifici de l'hospital hi ha d'haver una casa per al

¹⁹ L'església paradigmàtica del nou llenguatge a les nostres comarques és l'església parroquial de Tàrraga, construïda pel tracista carmelità Fra Josep de la Concepció.

²⁰ LLORENS, 1986, vol. II, pàg. 112.

²¹ LLORENS, 1986, vol. II, pàg. 112-113. Dona notícia d'un retaule dedicat a la Mare de Déu dels Socors, un altre del Sant Crist, un de Sant Felip Neri, un altre de Sant Francesc Xavier i un últim dedicat a la Mare de Déu del Carme.

²² També s'hi havia de gravar, sense que s'arribés a fer, les armes del fundador, que també havien de ser "rellevades", esculpides en relleu, a cada una de les cantonades de l'hospital.

capellà, a la qual s'accedeixi per l'entrada principal. Pel que fa a les diferents estances o "aposientos" de l'hospital, s'assenyala les dimensions de cada un i també s'explica com han de ser les cuines. Cal destacar, tanmateix, la preocupació per alguns aspectes referents a la salubritat, com el fet que els corredors i les estances estiguin il·luminats, que hi hagi sortida de fums a la cuina, o l'existència de canonades i clavegueres. Tot això ens apropa a una concepció més o menys moderna d'aquest tipus d'edificis, que en la seva versió més evolucionada s'estructuraran al voltant d'un o més patis –com l'hospital de Castelltort de Cervera, construït un segle més tard– generalitzats per qüestió d'higiene i ventilació i d'acord amb una nova concepció de la medicina que determinarà una sèrie de canvis en els edificis hospitalaris.

L'aspecte exterior de l'hospital, tal i com avui es conserva i malgrat les remodelacions que s'hi hagin fet, reflecteix de manera força versemblant els pactes que s'estipulen al contracte, com la reserva de carreus de pedra picada a les cantoneres i al voltant de portes i finestres –la pedra s'havia d'extreure de la pedrera de Castellvell–. També es manté l'aparell de carreus ben escairats fins al primer pis i la "pinyonada" o arrebossat que s'indica per a la resta del murs exteriors. El ràfec de teula també segueix les indicacions del contracte, malgrat que no estem en condicions d'especificar si sobresurt els "dos palms i mig en fora" recomanats.

L'any 1829 arriben a l'hospital les Germanes Carmelites de la Caritat, congregació que havia estat fundada dos anys abans a Vic per Joaquina de Vedruna, i que tingueren una funció molt important en l'atenció als ferits durant el setge de Solsona per les forces carlines l'any 1837. Després de diverses viscissituds, i arribats al segle XX, el mecenatge de Sofia Beecher va fer possible la remodelació de l'hospital i la construcció d'un pavelló destinat a clínica, que fou inaugurat l'any 1970. Actualment és l'Hospital Comarcal del Solsonès.

L'última gran construcció de caràcter religiós d'aquesta primera meitat de segle a Solsona foren les reformes efectuades a l'hospital anomenat d'en Llobera²³, regentat pels dominics, entre les quals destacava l'església, avui desapareguda²⁴. La part més remarcable d'aquesta

construcció era la portada (1640). Aquesta presentava, com l'església de l'hospital Pere Màrtir Colomés, un frontó triangular entretallat per una fornícula –aquí es tractava més aviat d'un escut–, si bé es diferenciava del portal de l'altre hospital per la presència de pilastres amb escates flanquejant la porta²⁵. Suposem, en tot cas, que aquest tipus de portada serà el model a seguir per altres esglésies posteriors, com la de Sant Pere de Vallferosa o les de Sant Martí de Llanera i Ardèvol, on destaca precisament la decoració d'escates a les pilastres. Probablement l'obra que hauria servit com a model per a totes elles era l'antiga porta de la catedral de Solsona, bastida al segle XVII durant les reformes realitzades per Claudi Casals I, i que ja el seu fill prengué com a model a l'església de l'hospital Pere Màrtir Colomés.

En definitiva, l'arquitectura religiosa de la primera meitat del segle XVII a Solsona se'ns presenta entre el continuïsmen gòtic i l'inici, amb molta timidesa, d'un cert llenguatge classicitzant. Així, la capella del Claustre de l'any 1600 combinarà la utilització de la volta de canó amb nervadures encara gòtiques. Una altra obra del mateix mestre, com és la parroquial d'Esparreguera servirà de model a Claudi Casals, present en aquell temps a Solsona, per a l'edificació de la parroquial de Calaf. La nova sensibilitat vindrà representada a la ciutat per la construcció de l'hospital de Pere Màrtir Colomés, on el mestre que anomenem Claudi Casals II cobreix l'espai amb la més clàssica volta de canó amb llunetes i basteix una portada renaixentista, tot i estar construint, al mateix temps, la parroquial gòtica de Trèmp. Finalment, podem afirmar que la introducció més o menys definitiva del llenguatge classicista no es comença a produir fins a la segona meitat de segle, quan l'any 1671 trobem l'acord entre el bisbe Lluís de Pons i el mestre de cases de Manresa Gaspar Roca²⁶, per obrir el braç esquerre del creuer amb "arc circular i no apuntat". Aquest detall és simptomàtic del definitiu abandonament del gòtic i l'inici del nou llenguatge, que s'anirà materialitzant a la catedral solsonina en les diferents obres d'ampliació efectuades, sobretot, al llarg del segle XVIII.

²³ L'hospital havia estat fundat al segle XV per la noble Francesca de Llobera (LLORENS, 1986, pàg. 290).

²⁴ Aquest edifici alberga actualment la seu del Consell Comarcal del Solsonès i l'Arxiu Històric Comarcal de Solsona.

²⁵ Hem vist que a l'església de l'hospital de Pere Màrtir Colomés les escates només decoraven les pilastres que emmarquen la fornícula superior.

²⁶ Gaspar Roca contracta l'any 1663 l'obra del santurari de Santa Maria d'Ivorra (Arxiu Diocesà de Solsona: Fons notarial de Torà, notari Gil Gualdo, 1663) i fou el mestre major de l'obra de la parroquial de Tàrraga (Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga: Llibre de l'Obra de l'Església).

Apèndix documental

1638, març, 11.

Contracte entre els administradors de l'hospital fundat per Pere Màrtir Colomés, mercader de Solsona i el mestre d'obres de Barcelona Claudi Casals per a la construcció de dit hospital i església.

Arxiu Diocesà de Solsona: Carpeta núm. 216: Hospital Pere Màrtir Colomés.

En Nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la gloriosa Verge Maria sia, amen.

Per causa de donar a fer y fabricar lo hospital y casa del mossèn Pere Màrtir Colomés, mercader de la ciutat de Solsona, per y entre los Hbles. molts rnts. y honorables senyors lo canonge mossèn Francesch Sanou, mossèn Joan Colomés, Joan Pallarés, Joan Jordana, Hierònim Travesset, administradors en lo present corrent any del dit hospital, y los magnífichs senyors Joseph Pintor, Antoni Riber, Francesch Colilles y Joseph Vilella, cònsols en lo present y corrent any de la present ciutat de Solsona y protectors del dit hospital del dit m^o Pere Màrtir Colomés de una part, y lo honorable Claudi Casals, mestre de cases ciutadà de Barcelona, de la part altra, entre dites parts al respecte de la dita obra són estats, fets y firmats y jurats los capítols següents devall escrits:

[...] ²⁷

Memorial dels tractes y pactes del modo se done a fer y fabricar lo Hospital dit de quòndam mossèn Pere Màrtir Colomés, fent aquell en lo lloch designat que és davant del portal de Llobera.

Primo, se ha de fer una casa o hospital de dit quòndam mossèn Pere Màrtir Colomés, la qual ha de tenir a tot cayre de set canes y dos palms en quadro, comprès lo gruix de les parets foranes, y de alsada seixanta palms de terra en amunt.

Ítem, que la iglésia del dit hospital haja de tenir de ample quatre canes y dotze de llarch, fent las voltas de dita iglésia de rejola dobla ab llunetas, conforme estan trassades en la trassa ya bé que en la trassa dita iglésia no tinga sinó vint y quatre palms de ample y de llarch, nou canas ha de tenir les ditas quatre canas de ample y dotze de llarch dalt ditas, fent una sacristia a coneguda dels administradors, fent aquella al cap de la iglésia o al costat.

Ítem, fer un cor en la dita iglésia que correspongue segons la iglésia y blanquejar la dita iglésia de guix de

paleta, tant los archs com dita iglésia, fent en dites parets de iglésia dos o tres finestres per a que prengue llum la iglésia, y enllosar ab lloses lo presbiteri y lo restant de la iglésia fer una creuera de lloses repartint los quadros que estiguen bé ab ses creueres de lloses y lo demás enrejolat, fent unes grades al presbiteri y una llosa gran per l'altar y fer dit altar, en lo qual se té de assentar, posar dita llosa y enrejolar lo cor de rejola fent una O sobre del portal major de pedra picada, per donar claror a dit cor, ab sa motllura lo entorn y una creuera en lo mitg de dita O de la mateixa pedra picada ab sa motllura a la paret, per a pujar al cor y del cor altre per a pujar al campanar.

Ítem, una pica de aigua beneita ab sa columna y assentar aquella allà ahont los administradors de dit Colomés voldran.

Ítem, se ha de fer sobre dita iglésia un campanaret ab son frontispici.

Ítem, se ha de fer una casa per al capellà dins dit hospital, ab sos aposientos per al capellà, ab sa escala de part de pedra per a pujar en dita casa, ab barana de rejola y guix.

Ítem, tots los aposientos de dita planta primera, se entén de la banda de ponent, han de tenir trenta-y-dos palms de llarch y devuit de ample, ab sos corredors, y de la part de mitgdia han de fer de vint plams de llargària y devuyt de amplaria, fent en un cantó les segretes per al servey de la dita casa y hospital, corresponent les del primer suelo a les ques tindran de fer al segon, conforme està designat en la trassa.

Ítem, se han de fer quatre aposientos que miran al cel obert de trenta-dos palms de llargària y setze de amplària y en lo cap de dit cel obert se ha de fer un aposiento de vint-y-quatre palms de llarch y quinse de amplària, lo qual ha de servir per a fer les bugadas, ab sa ximeneia convenient a coneguda de dits administradors.

Ítem, se ha de fer una cuyna per als pobres viandants y altra sobre aquella per al servey dels pobres malalts, encloent-se totes en un cantó les ximeneies de dites dites dos cuynes per a tràurer lo fum fora.

Ítem, se ha de fer en dites cuynes, ço és, a cada una délles una aigüera ab fontinell y un esmari gran a la cuyna que servirà per als pobres malalts.

Ítem, se ha de mudar la scala principal que, així com ara està en la trassa a la part de llevant, se ha de fer a la

²⁷ En la transcripció del document hem obviat aquesta part més formulària i reiterativa, cenyint-nos a l'especificitat dels acords.

part de ponent, de amplària de vuyt palms; y dita scala ha de ser de pedra picada ab ses baranes també de pedra picada, fent les finestres al cap dels corredors de amplària de vuyt palms y de alsada dotze y mitg, per a donar llum a dits corredors.

Ítem, així com en la trassa la porta de dit hospital està a la part de llevant, se ha de mudar a la part de tremuntana y ha de ser ajuntada a les parets del cap de la iglésia, y dit portal ha de ser redó de amplària de deu palms y alsada a deguda proporció, conforme lo art requereix, fent en la clau de dit portal las armes de dit fundador, rellevades ab un lletrero gran que digue "Hospital de Pere Màrtir Colomés".

Ítem, totes les parets que estan en dita planta primera, se entén les foranes, han de ser de quatre palms de gruix, acceptada la part forana de la iglésia, que ha de tenir sis palms de gros y les parets de dins del tou de dita casa y planta han de ser de tres palms de gros, sent en ditas parets los fonaments que comuniquen per a assentar dita casa fins a que arriben al ferm, fent en dites parets los portals y finestres de pedra picada de la amplària y alsada conforme estan designades en la trassa ab sos empits obrats ab una goleta y sos xamfrans als costats y llindes, y fer los corredors de dita casa de dotze palms de amplària que ròdon tota la obra, conforme està en la trassa.

Ítem, que han de fer lo portal de la iglésia al avant del portal de Llobera conforme y del mateix modo y grandària que és lo portal de la iglésia cathedral de la present ciutat davant la casa del Sor. Jordana, ab les armes rellevades de dit fundador en lo mitg del frontispici y un lletrero gravat Hospital de la Sanch de Jesuchrist de Pere Màrtir Colomés.

Ítem, han de fer lo portal de la casa del capellà quadrat, conforme la trassa, de una cana de ample y dotse palms de alt, ab una goleta tot a l'entorn, fent aquell al costat de la porta de la iglésia y, a la entrada de la casa del capellà, han de fer un portal per a entrar a la iglésia conforme està designat a la trassa.

Ítem, han de fer totes les quatre cantonades de dita casa o planta de pedra picada ab ses vases a cada cantó, ab sa motllura, y dits cantons han de ser y tenir de llarch de quatre a sinch palms, fent en dites cantonades, ço és, a cada una d'elles les armes rellevades de dit fundador y totes les finestres foranes que estan desigandes en dita

trassa han de ser de pedra picada de sis palms de ample y nou de alt, ço és, totes les de la primera planta ab ses llindes y empits y los empits ab una goleta y les llindes y brancalades ab un xamfrà.

Ítem, que lo sol de la planta baixa ha de ser tot enrejolat, aposentos y corredor, salvo la entrada principal de casa, la qual ha de ser enllosada.

Ítem, que totes les parets hajan de pujar de seixanta palms de alt, ço és totes les foranes de terra en amunt y les parets mitgeres fins al nivell de les voltes de les cambrades y les parets del celobert han de pujar al nivell de les parets foranes.

Ítem, han de cobrir totes les taulades de dita casa y iglésia de teula ab ses carenes de argamassa, tot alrethor de dita casa y teulada han de fer un ràfech de rajola y teula, lo qual ha de volar dos palms y mitg en fora.

Ítem, han de fer dins del cel obert una claveguera per a pèndrer les aigües de les teulades y enllosar dit celobert, de pedra a quatre vessants per a pèndrer les aigües y dita claveguera ha de eixir a la feixa del hort.

Ítem, se ha de fer en dit hort unes parets, a més de les parets designades en dita casa, de la llargària de dita casa, conforme està en dita trassa, per a pendrer el sol los malalts, y dites parets han de pujar fins al nivell del primer suelo, fent-hi una barana de quatre palms de alt enllosada ab sa cornisa tot a l'entorn, a més de la alsada del nivell del primer suelo y dites parets han de ser de carreu de filada, picat a la part de fora, y han de enrejolar lo dit solar de rejola, lo qual solar ha de tenir de amplària dos canes, y contra la paret de dita casa en dit solar fer un pedrís per a sèurer, ab sa cornisa que dono rahó a la cornisa de la barana.

Item que tots los aposientos que se han de fer en lo segon sostre han de estar fets y fabricats conforme la trassa.

Ítem, que en los aposientos y quartos del capellà y també en los aposientos y quarto dels del llinatge hi haja de haver en cada un de dits dos quartos una ximeneia, tinell y aigüera y esmari a deguda proporció, ab ses canonades per a buidar les aigües de aquelles.

Ítem, han de fer totes les finestres del segon suelo de quatre palms de amplària y sis y mitg de alt, ab sos empits y llindes y brancalades de pedra picada, fent una goleta en los empits y en lo demés un xamfrà.

Ítem, han de fer sinch finestras grans de pedra picada de vuyt palms de amplària y dotse y mitg de alt, ço és, un a cada cap del corredor.

Ítem, han de fer les voltes de dits corredors y los dits corredors han de tenir dotse palms de amplària.

Ítem, han de fer tots los portals de los aposientos de pedra picada de quatre y mitg palms de ample y deu de alt ab sos xamfrans.

Ítem, han de fer a cada aposiento un encaix de esmari de quatre palms de ample y sis de alt.

Ítem, han de fer dos armaris al segon suelo al aposento o aposientos que als Srs. Admnistradors los apareixerà, fent aquells de la grandària que dits Srs. voldran.

Ítem, han de fer una escala de guix y rejola per a pujar del segon suelo a la teulada.

Ítem, han de fer tots los sostres de la dita casa de voltas de rejola dobla y enrejolar aquells de sobre, tots per son nivell.

Ítem, han de emblanquir tots los aposientos de casa y iglésia de guix de paleta y corredors de aquella.

Ítem, que totes les parets de la dita planta de la casa tant de dintre com de fora hàjan de ser de tota pedra, donant una pinyonada a totes les dites parets a la part forana, acceptat que les quatre parets foranes del fonament en amunt per tota la part de fora han de pujar les parets de alsada de dotse palms de carreus picats y al cap de munt de dits carreus han de fer un bosell redó ab sos filets que correspongue al plom de dites parets.

Ítem, han de fer tota la obra de pedra picada de la pedrera de Castellvell o de pedra igual a aquella.

Ítem, además del preu que es concertaran ab los mestres que empendran la sobredita fàbrica, se'ls donarà tota la cals, arena, guix, pisó, rejola, teula que serà menester per a dita fàbrica, posat tot a peu de obra, y tota la fusta y claus que serà menester per a la teulada y se'ls donarà quatre dotsenes de antenes y sis dotsenes de costers per les bastides; y tot lo demás que faltarà haje de venir a càrrech de dits mestres, tant de tréurer la pedra que serà menester com portar aquella, y fer los fonaments de dites parets y altres qualsevol coses que convinguen per dita obra, salvat, emperò, que si acàs trenquen pedra en qualsevol part per fer les parets de tota pedra, los dits Administradors los hauran llicència de pendre-la allí ahont los convindrà pagar lo dany a la part ques donarà.

Ítem, si acàs trencaran la pedra al davant de dit hospital y los convindrà seguir o tall de aquella, puguen seguir aquell prenent del camí y també de la vinya de m^o Folch des del cantó de l'hort del sr. Baró de Canalda, dret a cordill, fins al racó que fan solar los del carrer de Llobera y no més.

Ítem, que tots los revolts de finestres y portals poden ser de tota pedra salvats los revolts dels portals de la iglésia y de la porta de l'hospital y porta del capellà, los quals hàjan de ser de pedra picada.

Ítem, que, a més del preu que's donarà al qui pendrà dita fàbrica, se li donarà un carro nou y un parell de bous per a que pugue treginar la pedra y per fer-lo menester per a dita obra, ço és, lo que tocava a dit mestre portar a son càrrech, lo qual se ha de mantenir.

Ítem, que la sobredita obra se donarà a qui per menos ho farà per cada cana a tot caire [...] ²⁸ tant los buits com los plens de dita casa, tant dels mitjans dins de ella com de les parets foranes, comprenent-s'hi ab dites canes tot lo que faran de sostres, revolts y emblanquiments, enrejolats, enllosats y escales y tot lo demás que serà en dita casa, que tan solament sels pagarà les canes dels mitjans seran en dita casa, no havent rahó de tot lo demás serà dins dita casa y teulades de aquella, fent aquella conforme està designat en la trassa y en lo sobredit memorial.

Lo preu de dita obra son quatre mil cent vuitanta lliures pagadores, ço és, aixís com anirà fent la obra, ço és, que se li treurà a bon compte lo trencar de la pedra y picar d'ella conforme ell se concertarà ab les persones trencaran y picaran dita pedra, ab les mateixes pagues y pactes que el predit mestre Casals donarà a fer y concordarà a preu fet o de qualsevol manera ho donarà dit mestre Casals a fer, y lo demás preu li pagaran y donaran a bon compte, ço és, per cada cana de paret que farà fins al nivell del primer sostre, tant parets foranes com los mitjans de dins de dita casa o obra o rahó de vint reals per cana, y de aquí en amunt a quinse reals per cana, y tot lo demás preu que se restarà fins al sobre dit preu de dites quatre mil cent vuytanta lliures se li donarà en haver acabat dita obra, reservat que en haver fet les teulades y les voltes del primer suelo y enrejolat aquell se li bestraurà dos-centes lliures ultra de les canes y preu de aquelles y quant haurà fetes les voltes del segon suelo y

²⁸ Il·legible [...] 5 mm.

enrejolat aquell se li bestraurà cent lliures. Y totes les sobre dites quantitats se li pagaran a bon compte y en descàrrech de les sobre dites quatre mil cent vuitanta lliures, que és tot lo preu de dita obra.

BIBLIOGRAFIA

CARBONELL, Marià. *L'arquitectura classicista a Catalunya. 1554-1659*, (tesi doctoral microfitxada). Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1991.

COBERÓ, Jaume. *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà: Edició de l'autor, 1982.

COSTA I BAFARULL, Domènec: *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia* (2 vols.). Barcelona: Balmes, 1959.

LLORENS SOLÉ, Antoni: *La Mare de Déu del Claustre de Solsona. Imatge, devoció, santuari*, Solsona, 1966.

LLORENS SOLÉ, Antoni. *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya* (2 vols.). Lleida: Virgili i Pagès, 1986.

PLANES I ALBETS, Ramon. *Contractes d'obres al bisbat de Solsona. 1661 1790*. Solsona: Publicacions de la Delegació Diocesana de Mitjans de Comunicació Social del bisbat de Solsona, 1985.

PLANES I ALBETS, Ramon. "Obres i Reformes a la Catedral de Solsona (segles XV-XVIII), a *Ilerda* (1a. època), núm. XLVII, Lleida, 1986, pàg. 409-441.